Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Rabbi Tanchum Jeruschalmi arabischer Commentar zum Buche Josua

Tanḥûm Ben-Yôsēf <hay-Yerûšalmî>

Berlin, 1862

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10486

Visual Library

157. Q. 1.

153

RABBI TANCHUM JERUSCHALMI

ARABISCHER COMMENTAR

ZUM

BUCHE JOSUA.

ZUM ERSTEN MALE HERAUSGEGEBEN

VON

TH. HAARBRÜCKER.

No. 2. der ersten Sammlung der „Wissenschaftlichen Blätter aus der Veitel Heine Ephraim'schen Lehranstalt (Beth ha-Midrasch)“ in Berlin.

Berlin 1862.

Gedruckt bei Rosenthal & Co.

DEM

DIRECTOR DER LUISENSTÄDTISCHEN REALSCHULE

IN BERLIN

HERRN

O. W. GROHNERT

ZUM

EHRENTAGE

SEINER

FÜNF UND ZWANZIGJÄHRIGEN AMTSFÜHRUNG

ALS ZEICHEN

DER HOCHACHTUNG UND DANKBARKEIT

ÜBERREICHT

VOM HERAUSGEBER

Vorwort.

Der Abdruck des nachfolgenden Commentars beruht auf der ursprünglich für Schnurrer angefertigten Durchzeichnung der Oxforder Handschrift (*Cod. Pocock.* 314; s. *Uri, catalog.* p.16 und *Steinschneider, catalogus librorum hebraeorum in Bibl. Bodlej. Berol.* 1852-60 p.2666 ff.), von der ich bereits in meinem „*R. Tanchumi Hierosolymitani commentarii in prophetas arabici specimen. Halis* 1842" p.XIII ausführlicher gesprochen habe. Das ebendaselbst gegebene Versprechen den noch ungedruckten Commentar zum Buche Josua herauszugeben, erhält durch diese sich günstig darbietende Gelegenheit seine freilich etwas späte Erfüllung. Der beigefügte, nach einer Photographie gemachte Holzschnitt (S. 30 der Durchzeichnung) giebt ein getreues Abbild des Codex und zeigt ausser Anderem, was für die Geschichte der hebräischen Palaeographie (der Codex ist nach der Unterschrift im J. 1380 geschrieben, s. l. l. p. XI), von Interesse sein dürfte, dass die Buchstaben ב und כ (das arabische ك und خ vertretend) ד u. ר, ו u. י, ח u. ת u. ה, ם u. ס, an einigen Stellen auch ב u. פ nicht zu unterscheiden sind. Ich habe für den Druck die Umschrift ins Arabische gewählt, weil dadurch die erklärten Textworte sowie die herangezogenen Parallelstellen deutlicher hervortreten. Im Uebrigen ist der Abdruck so getreu als möglich; auch die augenscheinlichen Schreibfehler in der Vocalisation und sonst sind, wo sie leicht erkennbar sind, beibehalten, oder in einer Parenthese ( ) hinzugefügt worden; die rechtwinklige Klammer [ ] enthält die Ergänzung eines fehlenden oder nicht erkennbaren Buchstaben oder Wortes, wie sie mir der Sinn zu erfordern schien. Leider sind ausser einigen ausgefallenen oder falsch gesetzten Punkten (S.9, Z.14 l. سر; S. 18, Z. 6 l. وبعد; S. 23, Z. 15 l. الحركة; S. 24, Z. 18 l. وفي; S. 27, Z. 19 l. جبل; S. 28, Z. 16 l. بهذا; und S. 31, Z. 10

l. اضيف) einige sinnstörende Druckfehler stehen geblieben, die ich zu entschuldigen bitte. S. 2, Z. 12 l. كمصاحبتها; S. 6, Z. 1 l. الافعال; S. 7, l. Z. u. S. 8, Z. 3 l. האבן; S. 8, Z. 11 l. تحريم; S. 13, Z. 12 l. نقل; S. 18, Z. 11 l. الحجارة u. Z. 3 v. u. l. ויסתכל S. 22, Z. 16 l. وهو; S. 24, Z. 3 l. משה u. Z. 5 v. u. l. المشهورة; S. 11, Z. 18 ist wohl statt يكن besser يب[ي]ن zu lesen u. ebenso S. 31, Z. 8 v. u. für ب[ا]لواحد das richtige كل واحد an die Stelle zu setzen. Die am Rande, zum Theil von fremder Hand hinzugefügten Verbesserungen (צח) u. Varianten (נא) beweisen, dass die Oxforder Abschrift auf der Vergleichung wenigstens einer anderen Handschrift ruht.

Was den Commentar selbst betrifft, so giebt er für die bis jetzt noch ganz unbekannten Lebensumstände *Tanchum's* keine weitere Aufklärung, als dass aus seiner Erklärung über die נתינים S. 20 zu Jos. 9, 27, aus seiner Angabe über מרון S. 27 zu Jos. 11, 5 und aus seiner Auffassung des השיחור S. 28 zu Jos. 13, 3 zu schliessen ist, dass er selbst wenigstens einige Zeit in Syrien u. Aegypten gelebt hat. S. 7, Z. 7 citirt er בן גנאח; S. 25, Z. 7 in der längeren Auseinandersetzung über Jos. 10, 12 das كتاب دلالة الحايرين von *Maimonides.* Ausserdem dürfte seine freie Stellung zum Talmud, Targum und zur Tradition überhaupt, sein scharfes Urtheil über *Midrasch Rabboth* zu *Numeri* 14 S. 29, Z. 13 und über *Onkelos* S. 13, Z. 10, seine Behandlung des *K'ri* u. *K'tib* von Interesse sein. Auffallend ist noch, dass er für das *ἁ. λ.* נמלחו in Jes. 51, 6 נלחמו schreibt, was nach der vorangegangenen Erklärung nicht Schreibfehler sein kann. Der von *Steinschneider l. l.* angeregte Zweifel, ob *Tanchum* einen Commentar zum Pentateuch, von welchem bis jetzt nichts aufgefunden ist, wirklich geschrieben habe, erledigt sich durch die Angaben S. 6, Z. 7 v. u.; S. 13, Z. 6.

Weiteres spare ich mir für die mit ausführlicheren Erörterungen zu versehende deutsche Uebersetzung auf, welche die nächste Sammlung dieser Blätter enthalten wird.

Haarbrücker.

ספר יהושע.

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה اليا في אחרי مزيدة علي אחר הדברים
האלה من غير زيادة معني עֶבֶד יְיָ رسوله لان معني العبودية
امتثال مراسم المولي وهذا هو معني الرسالة אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ
معناه دوس ودرس ومثله דורכי גתות ومن هذا قيل ותדרכו דרך
اى تبيدون درسا لان ذلك مصدر לָכֶם נְתַתִּיו اندغمت
نون נתן الثانية في التا ولذلك كانت مشددة מֵהַמִּדְבָּר اصله
מן המדבר ووقفة الצרי في الميم عوضت عن التشديد الواجب
لاندغام النون لما كانت الها عندهم لا تقبل التشديد وقد بينا
كثيرا مثله في الجزء الاول הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ اى الذى في
جهة مغيب الشمس لانه غربي ארץ ישראל واما ים המלח فهو
شرقيها لذلك عين הים הגדול ودل علي الجهة التي هو فيها לֹא
אַרְפְּךָ مع كونه في المعني مثل ולא אעזבך فهو من החוק הו (sic) הרפה
كانه يقول لا ارخي يدى عنك بل امسكك بقوة واعضدك علي
طريق المجاز אַל תָּסוּר מִמֶּנּוּ حقه ממנה عن الתורה المذكورة في
قوله לשמור לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי لكن جا معناه
عن الצווי الذى هو مذكر او عن اضمار ספר الذى يقول عنه
في الפסוק الאחר לא ימוש ספר התורה וְאָז תַּשְׂכִּיל فيه معني التعقل
ومعني النجح اللازم عن التعقل ومعني النظر والتطلع والتامل
ومقاربته هنا للفظ תצליח يدل علي انه مرادف له في المعني אַל
תַּעֲרֹץ لا تهرب وهو من معني الهيبة مثل הוא מוראכם והוא מעריצכם
וְאַל תֵּחָת من ذوات المثلين اعني مثل ויהי חתת אלהים תראו חתת
ومعناه الكسر والاندقاق ويستعار للذعر والفزع مثله לא יראו עוד
ולא יחתו לא יחת אפרים בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים مثل בסוף اى بعدها

ك[ما يقو]ل بعد قليل ויהי מקצה שלשת ימים שְׁבָט [המנשה]
الها بدل يا النسبة لانه اسم علم والاعلام لا تعرف
بالها كما بان في الجزء الاول תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים مشدودي
الחומש اى الخاصرة من ויכהו על החומש وكذلك חלוצים תעברו
اى محزمين الصلب من מחלציך יצאו רק יִהְיֶה יְיָ אֱלֹהֶיךָ עִמְּךָ
כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם מֹשֶׁה רק وان كان شرحه هنا لكن فليس
هو استثنا لما تقدم وشرط فيه فانه لا يشرط علي
شخص امر ليس هو بيده لان ذلك شرط مفسوخ لذلك
كان من ضراير الشرط الثابت علي راى الفقه ان
يكون ثاني שיכול לקימו فاذا انما قصدهم بهذا القول
الدعا له معناه لكن نسال الله ان تكون عنايته
مصاحبة لك كمامصاحبتها له والمعني ان يكون دوامه
علي ملاحظة الجناب الالاهي وثباته علي ملازمة بابه والحضور
بين يديه كثبات משה وحضوره ليلزم عن ذلك دوام
العناية به كما كانت مع משה وابتداهم بـרק في الدعا
كابتداهم بـאך ايضا في قوله אך יָקֵם יוי את דברו יַמְרֶה אֶת
פִּיךָ معناه الخلاف مثل והמה מרו ועצבו מריתם את פי لكن
هذا ثقيل بزيادة الها ماضيه המרה ومستقبله יהמרה فحذفت
الها ونقلت حركتها الي اليا لتدل عليها וְלֹא יִשְׁמַע אֶת
דְּבָרֶיךָ معناه قبول لا سماع مثل נעשה ונשמע חֶרֶשׁ לֵאמֹר
سرا ومثله ויתחרשו כל הלילה اى تساررو وتزوو في امره
ومثله אל תחרש על רעך רעה لا تضمر אֶת הארץ וְאֶת יְרִיחוֹ كانت
יריחו في جملة الארץ وا[نما] ذكرها بكونها كانت في
المنعة بازا ساير البلاد בֵּית אִשָּׁה זוֹנָה غريبة نازعة كما
قيل عن יפתח והוא בן אשה זונה اى غريبة من عشيرته كما
قالو له כי בן אשה אחרת אתה לַחְפּוֹר אֶת הָאָרֶץ ليبحثو ويستقصو
عن امر البلد لان الחפר كشف شي مستور ויחפרוהו ממטמונים

وهو مصدر واما לחפר פרות فهو اسم طاير سمي كذلك
لنقره في الفواكه אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ قد بينا في الجزء
الاول من هذا الكتاب انه مثل ותטמנים בפשתי העץ وبينا ايضا
كثيرا مما هو جمع يخبر عنه بلفظ الفراد مثل
את הספרים ויקראהו ויאמר בני גד ויבוא עד חברון وغيرها كثير
לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ مصدر اى حين غلوق الباب عند ما اظلم
الوقت כִּי תַשִּׂיגוּם فانكم تلحقوهم בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ يريد
בעצי הפשתה والاولون זל يزيدوه نون ويقولو פשתן وهو يريد
هنا الكتان الغير منفوض עַל הַמַּעְבָּרוֹת مواضع المعادى
اى المواضع المبسوطة الما التي يمكن خوضها אַחֲרֵי
כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ الكاف مزيدة يريد אחרי אשר יצאו ومثله כאשר כונן
להשחית يريد אשר כונן להשחית וְהִיא עֲלֵיהֶם يريد אליהם [مثل
והתפלל על יוי يريد אל יוי השמחה לכך על עבדי [ ] لاخر אל
עבדי וְכִי נָמֹגוּ כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ ماجو واضطربو ومنه והגבעות התמוגגנה
وهو معتل العين والنون في נמוגו للانفعال אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ اصله
יבש والیا فا الفعل مثل הודיע من ידע وكذلك كل
فعل فاه يا اذا زيد في اوله ها הפעיל لانت اليا وابدلت
بواو في الاكثر וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ اندغمت نون נמס في الميم
وهو انفعال ذو مثلين وحقه נמסס ימסס فحذف احد المثلين
استخفافا كما علمت ومعناه الروبان וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ
ما ثبتت مثل וקמה בידך ממלכת ישראל כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים
باضمار כי ידענו כי יוי אלהיכם اى تحققنا عظمته مما
سمعنا من قدرته אוֹת אֱמֶת اى علامة صحيحة محققة
נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת اى نفركم بنفسنا جزا لما فعلت
لكن بشرط אם לא תגידו את דברינו يعني ان انتم بقيتم
علي كتمان امرنا كانهم خشو ان تقع الحيلة عليهم
في اخذ الميثاق ثم يغمز عليهم بعد ذلك او يكون

ذلك حيلة علي مسكهم خارج عن منزلها ويمكن ان يكون
ذلك عن الאות المذكورة اى انكم ان اخبرتم بهذه
العلامة فربما يفعلها غيركم ايضا ولا يمكننا حينيذ تخصيصكم
فنكون ابريا من جهة اليمين والاول انسب. لانه لم يقل
انهم بينوا لها تلك العلامة وهي תקות חוט השני الا بعد
ذلك חֶסֶד וֶאֱמֶת חסד ما يتفضل به في تخليص كل من
يوجد معها عفو جاهها واמת تخليصها هي التي استحقت
ذلك بحق واجب كما خلصتهم בְּעַד הַחַלּוֹן مثل
من החלון وهو كوة ومثله וישקף אבימלך בעד החלון والתרגום
قال מן חרכא בְּקִיר הַחוֹמָה اى في جانب السور עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים
مصدر اى الي رجوعهم וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם ثم تمضون
مثله אחר ובנית ביתך קדמו שרים אחר נגנים منشدين ثم مطربين
מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה موضع הזאת لان שבועה مونث بالها אֶת תִּקְוַת
חוּט הַשָּׁנִי مجموع خيوط القرمز من יקוו המים وقيل ان خيط
الابريسم نفسه يسمي كذلك لانه مجموع من خيوط
كثيرة كالشعر وقد قيل لخيط المساحة الذى يقيس
به البنا קו המדה עַד שָׁבוּ הָרֹדְפִים يريد עד אשר שבו וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ
اى ויעברו את הירדן אֵת כָּל הַמֹּצְאוֹת ما صادفهم من الامور
اى ما جرا لهم כִּי נָתַן יְיָ בְּיָדֵנוּ כי هاهنا بمعنا (*sic*) قد וַיַּשְׁכֵּם
יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּסְעוּ מֵהַשִּׁטִּים بضمير הוא וכל העם او ان ויסעו متصل
مع ויבואו עד הירדן הוא וכל בני ישראל וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים هو
قوله اولا בעוד שלשת ימים אתם עברים כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה هذا
الكاف للتحقيق لا للتقريب لقوله במדה ومثله כחצות
הלילה הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ لم يعني عن الארון
انه אדון כל הארץ بل معناه ארון הברית אשר הוא ברית אדון כל
הארץ مثل והנבואה עודד הנביא اى והנבואה אשר נבא עודד הנביא
او נבואת עודד وربما كان הברית معرفة في موضع نكرة

والتقدير ארון ברית אדון כל הארץ وقد بين هذا اخيرا في
قوله נשאי ארון יוי אדון כל הארץ فالضمير في אדון כל הארץ
عن الحق تع لا عن الארון נד׳ אֶחָד׳ طور وهو اسم ثاني
غير مشتق من شي ومثله נצבו כמו נד נוזלים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן הַבְּרִית
الها في הארון زايدة او يريد הארון ארון הברית מָלֵא עַל כָּל גְּדוֹתָיו
حافاته ولا واحد له في النص הַרְחֵק מְאוֹד מֵאָדָם הָעִיר
مكتوب באדם لان قد قدمنا ان الميم والبا من احرف
בומף وانهم يعوضو كثير بعض ببعض مثل והנותר בבשר
ובלחם وغيرهما مما بيناه فكان ثم من يقراه ببا
ومن يقراه بميم فכתב الابعد في المعني وקרי بالاقرب من
المعني בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן הָכֵן منعاه حقا من معني כן בנות צלפחד
דוברות اى في حقيقة وسطه ومثله ايضا ממצב רגלי הכהנים
הכין وان كان بחרק וַיֹּאמֶר יוי אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר קְחוּ לָכֶם מִן הָעָם
שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים וג׳ معناه وكان قد تقدم امر الله ליהושע
بكيت وكيت وذلك عند ما اتاه الامر בעבור הירדן
وانما تاخر في التدوين ليذكر عند الحاجة اليه وهو
قوله انه لما انقطع الירדן قال יהושע לישראל ما كان امر به
وهو קחו לכם מן העם וג׳ ويزيد ذلك بيانا قوله انه كان
قد هياهم من قبل بقوله ויקרא יהושע אל שנים העשר איש
אשר הכין מבני ישראל وايضا امره لهم اولا ועתה קחו לכם וג׳
وان كان لم يبين هناك لما ذا اتكالا علي تبيينه
هنا وقد بينا مثله كثيرا في الجزء الاول من هذا الكتاب
אֲשֶׁר נִכְרְתוּ מֵימֵי הַיַּרְדֵּן لما انقطع الما او من اجل انقطع الما
مثل אשר עשתה מפלצת אשר עשה דוד את הישר חֲלוּצֵי הַצָּבָא עָבְרוּ
قيل متجردين من חלצו שד وقيل متحزمين اى مشدودي
الחלצים التي هي المحازم او الصلب كما تقدم בְּעֹלַת
הַכֹּהֲנִים يقرا כעלות وهما واحد وעלות مصدر لذلك دخلت

عليه البا والكاف ولذلك لم يقل כעלות لان الافعال لا تدخل عليها هذه الاحرف كما بينا נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים نون الاصل اندغمت في شدة التا وهذه النون للانفعال ومعناه القلع والنشل مثل משם אתקנך ووزنه נתנו מרעה אחד التي اندغمت فيه نون נתן אֲשֶׁר יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם اذا سالو وقد علمت ان حروف المعاني تتغير معانيها كثير حسب المواضع التي تاتي فيها אֶת יַד יְיָ כִּי חֲזָקָה הִיא قدرة الله انها عظيمة לְמַעַן יְרָאתֶם אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים ماضي في مكان مستقبل يريد למען תיראון وقد بينا مثله كثير וְלֹא הָיָה בָם עוֹד רוּחַ لم يبق فيهم روح اى قوة חַרְבוֹת צֻרִים سكاكين حادة ان كان חארבות (*sic*) غير مضاف فيكون جمع חרבה بالتانيث بالها لا جمع חרב لان جمع חרב חרבות بקמצות الرا وان كان חרבות مضاف חרבות (*sic*) فيكون سكاكين حدة ومثله אף תשיב צור חרבו حدة سيفه اى حاد سيوفه ومواضيها ومثله في ايقاعهم חרב علي السكين قوله ויעש לו אהוד חרב وعلي الموسي ايضا في قوله קח לך חרב חדה תער הגלבים וְשׁוּב מוֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית قيل ان יהושע كان قد تولا ختانتهم اولا بمصر علي يد משה حين امرو بقوله וכל ערל (*cod.* ענל) לא יאכל בו ولم يذكر ذلك في النص لان كثير من النصوص لا يبين اوله الا من اخره كما بينا في صدر الكتاب في قول עליעזר وايضا في שלח לך אנשים وايضا مثله שאול שאל האיש לנו ולמולדתינו وهذا لم يبين اولا وكذلك את צפורה אשת משה אחר שלוחיה ولم يبين اولا ارسالها وكذلك היטיבו אשר דבירו (*sic*) נביא אקים להם وغيره كثير كذلك قيل ان قوله ههنا שנית دليل علي انه قد فعل ذلك مرة اخرى قبلها ولم يلزم ان يكون ذلك بيده بل بامره مثل בככר הירדן יצקם המלך او יבנה שלמה وغيرهما والاقرب ان يكون معني שנית عن

المختونين اعني ישראל اى انهم اختتنو اولا عند خروجهم
من مصر ولم يعودو يختتنو في البرية فكانت هذه الكرة ثانية
من الاولي ثم بين ان القوم الذين ختنهم יהושע ثم الاولاد
الذى توالدو في البرية واما اللذين خرجو من مصر فكانو
مختونين فقط اذا שנית مثل יוסיף יי׳ (sic) שנית ידו לקנות את
שאר עמו الذى يعني به افتكاك ثاني לגאולה ישראל ממצרים
וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר מָל יְהוֹשֻׁעַ قدره בן גנאח ואלה האנשים ولو كان
كذلك لما صح بعده ان يقال כל העם היוצא ממצרים اذ ليس
هم المختونين فاذا قوله וזה הדבר انما هو اخبار بالسبب
الذى لاجله امر بالختانة هنا فكان تقديره ועל זה הדבר اى
ولهذا ما ختنهم وهو ان כל העם היֹאצֵא (sic) וג׳ מתו במדבר
ثم علل كون يلزم من هذا ان يختتنو فقال כי מולים היו כל
העם היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו כי
ארבעים שנה הלכו וג׳ ואת בניהם הקים תחתם אותם מל יהושע וג׳ وربما
كان تقديره וזה דבר مضاف بغيرها ومعناه وهذا امر اللذين
ختنهم יהושע اى وهذا شرح حالهم כִּי מֻלִים הָיוּ مختونين
وهو معتل العين وحقه ממולים وزن פעולים مثل על פי אבשלום היתה
שומה ونحوه הַיּוֹם גַּלּוֹתִי אֶת חֶרְפַּת מִצְרַיִם دحرجت عار مصر والمعني
اولته واراد القلفة كما قيل לאיש אשר לו ערלה כי חרפה היא לנו
وقيل انه يريد ما عيروهم به حين خروجهم من عندهم
وهو قول פרעה لهم ראו כי רעה נגד פניכם وكانو مترجيين
عطبهم ورمادهم طال ما كانو مترددين في المדבר والان
فقد زال ذلك ووصلهم אל המקום (sic) המנוחה והנחלה وقد وهم من
فسر גלותי كشفت مثل גלה לא תגלה فان القياس يدل في
גלותי انه من ذوات المثلين مثل סבותי זמותי בזונו לנו ولو كان
معتل اللام من גלה لكان גלותי مثل והיה כאשר דמיתי כי אליך
גליתי את ריבי فالاصح ان شرح اللفظة دحرجت من וגללו את האבן

والدليل علي صحة هذا تسمية المكان גלגל مثل וגלגלתיך מן
הסלעים كذلك قال بعده וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גִּלְגָּל فثبت
ان شرح גלותי את חרפת מצרים من ויגל את האבן גולו אלי אבן גדול
الذى معناه دحرجه ومن ذلك الوقت اسمي الموضع גלגל
كما اسمي גבעת הערלות لاجل الختان מֵעֲבוּר הָאָרֶץ غلة
البلد وترג' דגן עבורה מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת וְקָלוּי ذبح الפסח انما
هو في יום ארבעה עשר فكان اكلهم מצות וקלוי יום חמשה עשר
الذى هو اول يوم العيد كما قال ממחרת הפסח יצאו
כל צבאות יוי وذلك كان יום חמשה עשר غد ليلة القربن فاذا ليس
هذا دليل علي بدو عيد الשבועות الذى هو يوم تقريب
עומר התנופה وهو السادس عشر ثاني يوم العيد وايضا ان تحريس
الחדש انما هو في غلاتنا بان نزرع في بلادنا ونحصد كما قال
ובקצבכם (*sic*) את קציר ארצכם لان المצות المتعلقة بالغلات
كلها معلوقة بما نزرعه نحن وما نستغله لا بما ناخذه من الاعدا
علي حكم النهب واخذ القوة لان الבכורים والפיאה والמעשר
وما يشبهها لا تلزم الا من غلاتنا الذى نزرعة نحن وهذا بين
وكذلك עומר התנופה فاذا لا دليل من هذا النص لا من اللفظ
ولا من المعني لا لنا ولا لمن يخالفنا ممن ينكر النقل שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ
مسلولة واصلها الخلع שלף איש נעלו واستعير للظهور والكشف שלף
ויצא מגוה ومنه يقولو ז"ל שלפי קציר اى ما ينبت بعد الحصاد הֲלָנוּ
אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ هل انت عون لنا لنصرتنا او لنصرة اعدانا وهذا
يدل ان من الملايكة في العالم العلوى من له تخصيص لنصرة
ملة دون غيرها كما نبين في דניאל في قوله מיכאל שרכם وايضا
שר מלכות (*sic*) יון وغيره وكما قالو في ויאבק איש עמו ان ذلك
اشارة للملاك الموكل بملة עשו في الوجود من العالم العلوى
فكان جابة له אני שר צבא יוי עתה באתי اى حالة صدرت من
الجناب الالاهي حسب استعدادك الوقتي فهذا بلا شك اعلا

رتبة من الامر الشامل لكلامه الذى كانه طبيعي لها لذلك
استعظم יהושע امره فسقط بين يديه علي الارض وهكذا جا
الامر ايضا في דניאל فتسمية גבריאל مشتق من גבר واما
מיכאל فنفي لكل صفة كما نبسط من معناه في مكانه ثم
امر יהושע في ذلك الوحي والادراك النبوى بالدوام علي
التنزيه والانسلاك من الجسمانية لكي تقوى به العناية كما
قصدو منه ישראל علي ما تبين في ما تقدم بقوله רק יהיה ייי
אלהיך עמך כאשר היה עם משה فقال ان יהושע امتثل ذلك
ויעש יהושע כן لكنه بين ان مرتبته دون مرتبة משה في الانخلاع
من الجسمانية لان משה ارتفع عن الجسمانية الظاهرة وقواها
الغليظة ثم عن القوى النفسانية اللطيفة ولم يبق الا
عقل صرف لذلك قيل له של נעליך מעל רגליך واما יהושע فقيل
له של נעליך لان نبوته بواسطة ملاك كساير الانبيا لا كنبوة
משה التي هي פה אל פה من غير واسطة وهذا سر كبير جسرنا
عليه وافهم الاشارة فيه وايضا ان משה قيل له כי המקום אשר אתה
עומד עליו אדמת קדש הוא واما ههنا فقيل קדש הוא ولم
يذكر אדמת فذلك بحسب علو مرتبة משה وتبريها
عن كل مثال محسوس او متخيل فافهم سره ויריחו סֹגֶרֶת
فاعلة اى مانعة من الخروج וּמְסֻגֶּרֶת مفعولة من البنية
الثقيلة بالتشديد مثل משוברת اى منغلقة مانعة من الخروج
منها وممنوعة من الدخول لذلك شرح اللفظتين في قوله
אין יוצא ואין בא וְסַבֹּתֶם אֶת הָעִיר مثل וסבבתם اى تحيطو بها
كما كان סבוני כדברים مثل סבבוני בכחש אפרים הַקֵּיף אֶת הָעִיר
مصدر من כי הקיפו ימי המשתה اى تدورو حولها שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת
הַיּוֹבְלִים יובלים الكباش وكذا فسروه الاوايل קרנין לדכרא יובלא
ولما امر بضرب القرن في سنة الخمسين للحرية سمي
السنة יובל كقال כי יובל היא (sic) كما قيل יום תרועה اى

يضرب فيه תרועה וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל معناه ضرب القرن
والاصل مد وجذب واستعير للحشر والجمع לך ומשכת בהר תבור
اى اجمع واحشر وربما كان ايضا بالقرن ان يضرب
به فيجتمعو اليه وقيل ان منه אל תמשכני עם רשעים لا
تحشرني معهم ولا تجمعني مع عصبتهم على
معني אל תאסף עם חטאים נפשי وقول النص במשוך היובל המה
יעלו בהר فهو اختصارا والمعني בקרן היובל וְנָפְלָה חוֹמַת הָעִיר
תַּחְתֶּיהָ في مكانها וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם עִבְרוּ וְסֹבּוּ אֶת הָעִיר هو
مكتوب ויאמרו فالمقرو عن יהושע الذى هو الامر والمكتوب
عن الرسل او المنادية الذى امرهم יהושע ان يعلمو
بقية ישראל او ان יהושע قال للנשיאים وهم قالو לישראל
וְשִׁבְעָה כֹּהֲנִים (*sic*) נֹשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים قيل انهم לויים
واسميو כהנים من معني تقدمهم قدام الארון
וְהֶחָלוּץ הֹלֵךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים يعني المشددين او المجردين للقتل
וְהַמְאַסֵּף הֹלֵךְ אַחֲרֵי הָאָרוֹן ساقة العسكر كما قيل מאסף
לכל המחנות واسمي كذلك لانه ينجمع اليه كل من
انقطع من المتقدمين הָלוֹךְ וְתָקוֹעַ مصادر زنة רצוא
ושוב אכול ושתה כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר مصدر لذلك دخلت عليه
الكاف كما قدمنا וַיָּסֹבּוּ אֶת הָעִיר כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה كهذه
السيرة וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ اى تتنزهوا عنها
ولا تشغلو انفسكم بالمكسب بل تتلفوها جميعها
تنزه منكم عن المال وطاعة لله الذى اسلمهم في
يدكم مع شدة جبروتهم ومنعه بالחרם باحزن
سعي منكم بامر ليس هو مقدره بشر ثم اوصاهم
بحفظ רחב הזונה وكل من عندها على ما سبق
اليمين لها جزا لفعلها الخير مع رسلهم כי
החבאתה את המלאכים אשר שלחנו וַעֲבַרְתֶּם אֹתוֹ تفضحونه وقيل

تعطبونه וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה الها الاخيرة بدل אל كما بينا
امثالها אִישׁ נֶגְדּוֹ قبالته اى من المكان الذى كان
فيه ثم قبالة ولم يحتاج ان يدور لمكان اخر لان السور
جميعة سقط ووقع ولم يبق منه مكان يمنع
الصعود منه دون غيره וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים הַמְרַגְּלִים ليس هم
صبيان لان قد قال عنهم ולשנים האנשים המרגלים وايضا
וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים لكن العبرانيين يسمون
للנער ولو للشيخ قيل عن יוסף وهو بن ثلثين سنة ושם אתנו
נער עברי وعن יהושע ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש وهو حينيذ
قد ناهز الستين ורחבעם בן ארבעים وقيل عنه
רחבעם היה נער ורך לבב كما يبين في דברי הימים נָתְנוּ אוצר
בֵּית יְיָ المعني באוצר לְרַגֵּל אֶת יְרִיחוֹ معناه التجسسة مثل שנים
אנשים מרגלים واصله من الطوف في البلد والتفتيش عن
احوالها وحال اهلها وحصونها وعساكرها وغير
ذلك وقريب منه לא תלך רכיל בעמך الגמאל (*sic*) والكاف من
احرف גּוּכָק وقيل ان العطار اسمي רוכל من سعيه وطوفه في
البلد ليبيع بضاعته אבקת רוכל ذريرة العطار فالجميع من
רגל וַיַּשְׁבַּע יהושע ثقيل متعدى وان لم يكن في اللفظ من هم
المحلفين لكنه ظاهر ان المعني את העם او את ישראל ونحو ذلك
בִּבְכֹרוֹ יְסַדֶּנָּה (*sic*) يبدا في الاساس יַצִּיב דְּלָתֶיהָ يقيم الابواب
وذلك عند اتمام العمارة اذا لم يبق سوى نصب الابواب
ان (اى؟) من حيث ان يبدا في العمارة لا يفرغها حتي يفرغ
كل من عنده וַיִּמְעֲלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מַעַל [בחרם] يريد بعض
בני ישראל مثل ויקבר בערי גלעד اى بعضها كانه قال
באחת מערי גלעד لذلك عين هذا البعض وقال ויקח עכן
בן כרמי واسماه في דברי הימים עכר بالرا لكن ذلك
فصاحة ليطبق عليه עוכר ישראל כְּאַלְפַּיִם אִישׁ אוֹ כִּשְׁלֹשֶׁת

אֲלָפִים אִישׁ هذه الكافات للتقريب لا للتحقيق كما بينا
في صدر الكتاب אֶל (*sic*) תִּגַּע שָׁמָּה אֶת כָּל הָעָם لا تتعبهم
وهو ثقيل مشدد لذلك كان فا الفعل مفتوحا وحركة
حرف الاستقبال بשוא واما فتح عين الفعل فلاجل الحرف
الحلقي وهو متعدى والتخفيف منه ذاتي مثل
לא ייעף ולא ייגע כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ تحقيق لا تقريب لانها
عدة محصورة עַד הַשְּׁבָרִים قيل انه اسم الموضع الذى
وصلت هزيمتهم اليه كما قيل כי נשברו לפני יוי ולפני מחניהו
اى انهزموا واصله الكسر لان لولا كسرتهم لم ينهزموا
وكذلك בהביאי שברך בגוים על ארצות אשר לא ידעתם اى منهزميك
الهاربين (אלאהארבין *cod.*) وقوله על ארצות [ي]ريد אל مثل על
עבדי איוב يريد אל עבדי וַיַּכּוּם בַּמּוֹרָד المحدر لان المكان مرتفع
فمسلكه بالقياس الي قاصده صعودا وبالقياس الي الخارج
منه انحدارا וַיִּמַּס לְבַב הָעָם וַיְהִי לְמָיִם تغيي في ليننة
ق[ل]وبهم وشدة ما لحقهم من الخوف والزمع لان اليبس
يوجب الشجاعة والافراس والقساوة والرطوبة بالضد ونون
נמס اندغمت في شدة الميم وهو انفعال ذو مثلين كما
تقدم לָמָּה הֶעֱבַרְתָּ (*sic*) הַעֲבִיר אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הַיַּרְדֵּן معناه الجواز
مثل אל תעבירנו את הירדן وהעביר مصدر واما העברת ففعل ماض وكان
واجبه تحت الها والعين סגול فجا بפתח وחטף في العين وابقيت
الها علي الكسر لكن بالצרי علي غير قياس كما شذ
כלו (*sic*) בחכה העלה الذى حقه סגול لانه فعل ماض فجا بفتحين
ايضا וְלוּ הוֹאַלְנוּ וַנֵּשֶׁב اصله יאל والها للتثقيل والواو بدل اليا التي
هي فا الفعل مثل הודענו من ירע הושבנו من ישב لكن הודענו
وהושבנו متعدية مثل הודע את ירושלים הושב את אביך ואת אחיך
وהואלנו ذاتي ومعناه الامعان في الشي والتمادى فيه والاصطبار
ومثله הואל וקח (*sic*) ככרים اى اصطبر واعتدا وخذ اكثر مما طلبت

ومثله في الاصل والمعني הנה נא הואלתי לדבר אל ייי اى قد امعنت
وتوغلت وكذلك ויאל משה לשבת את האיש اى لما طال المكث
والاقامة عنده فازوجه ابنته واما الתרגום فقال في הואלתי הא
כען אסגיתי مثل הרבתי من معني التكثير وشرح في ויאל משה
וצבי משה من معني الارادة ولم اعلم له في ذلك اشتقاق
كما بينت في اول الكتاب لان אברהם لم يعتذر علي
مبدو السوال بل علي التجسر والتردد والتمادى والاطالة
وكذلك משה لم يصاهر יתרו الا بعد طول الاقامة عنده بعد
اختبار كل واحد منهما لصاحبه وقد بينا من كلام
אנקלוס واطلاعه علي حقايق المعاني ما وصلنا الي معرفته منه
والذى لم نذكره منه اكثر ولعل لم يكن غرضه
ما علمناه من قوله او ان معه فيها فقل شرح عليه ومن معني
הואלנו הואילו פני כי הואיל הלך אחרי צו ומַה תַעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל
قيل من تعطف (cod. תעטפ) سوانا من يوحد اسمك ويعترف
بقدرتك وقيل اى شي تفعل لاسمك المعظم عند
هولاء (cod. האלאי) الامم اذا لحقنا الذل والاقماع بعد ان
نسكنا لاسمك وعرفنا اننا شعبك وانك ناصرنا وغياثنا فينسبو
التقصير لقدرتك لجهلهم انا نحن السبب في ما جرا
علينا من العقوبة كما قال משה عم (cod. ע אלש)
ואמרו כל הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ייי וגֹ وكل
תעשה في الמקרא بסגול الا اربعة هذه واحدة منه אם תעשה
עמנו רעה وقول תמר לאמנון אל תעשה את הנבלה הזאת وفي ישמעל
בן נתניה כי שקר אתה דובר אל תעשה (sic) واطراد الباب علي
الסגול תבנה תקנה ونحوها وربما كان حق الجميع צרי
كما ان الامر منها עשה لكن لما كان الסגול اخف
فنقلوها اليه وهذه الاربعة وما يشبهها بقيت علي الاصل
وربما كان الوجهين في الباب جايزين וְגַם נִגְלוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ

هذه اللفظة معناها ابدا الانكار مثل לא תכחשו ולא תשקרו כחשו ביי ויאמרו לא הוא انكروا وجوده وجحدوه קַדֵּשׁ אֶת הָעָם וְאָמַרְתָּ הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר معناه استعداد لا تقديس مثل התקדשו למחר ואכלתם בשר ولذلك سموا من اعد نفسه للفجور انثي او ذكر קדשה וקדש ومن اعد نفسه للتنزيه والشرف والكمال الحقيقي קדוש ומקדש وقيل عن تنزيه النفس عن الرذايل وامتثال الفضايل קדשים תהיו (*cod.* תיהו) وقالو וו(?) קדושת מצות وكذلك ולא תתורו אחרי לבבכם (*cod.* ללבבכם) ואחרי עיניכם וג והייתם קדשים לאלהיכם אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנּוּ יְיָ וַיִּלָּכֵד עָכָן בֶּן כַּרְמִי معناه قبض ومسك وتعلق (*cod.* ותלעק) ومثله ילכד בפח בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַיְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל اي اكرم امره וְתֶן לוֹ תוֹדָה اي قد [ذ]ما فعلك بي[ن] يديه مما اوجب العطب لישראל وليس احتياجة الي الاقرا[ر] الا لاجل ישראל حتي يتحقق عندهم ان الله مطلع الجزايات محاقق علي الهفوات (التفيات?) معاقب علي ايسر الزلات ليحذرو علي انفسهم من مثلها لان لو قتله علي الגורל من غير اقرار كان يبقا في الاوهام (*) من ذلك امر ما لعل وقوع الגורל عليه بان اتفاق لا باجرم تقدم منه אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי حقيقة مثل וגם אמנה אחותי בת אבי היא وهو من اصل אמונה אומן ومنه استعملو عقيب كل بركة وكل دعا وطلبة אמן وتكون ايضا بمعني ثبات ودوام مثل ונאמן ביתך וממלכתך زنة ונקרב בעל הבית فعل مستانف بدخول الواو וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי كناية عن شرح قوله من قول المدون ثم عاد بين حكاية قول עכן نفسه فقال וארא בשלל וג׳ وهو مكتوب ואראה בשל[ל] علي الاصل ראה فحذف الها تخفيف وقرى וארא אַדֶּרֶת שִׁנְעָר كسا صوف واصله مثل כאדרת שער وزيدت النون

*) *In marg.* נ״א الوهم

تفخيم مثل שבענה בנים وغير ذلك ולְשוֹן זָהָב אֶחָד سبيبة وقوله
אחד صفة للשון وسمية السبيبة לשון مجازا בְּתוֹךְ הָאָהֳלִי الها
زايدة لانه يريد בתוך אהלי ومثله והחציו אל מול הר עיבל وكذلك
قيل في ما بعد והנה טמונה באהלו وقوله והכסף תחתיה يعني
ان الאדרת التي هي مونثة וַיַּצִּקֻם לִפְנֵי יְיָ اصل هذه اللغة لصب
المايعات ויצק שמן אשר יצק מים ויצקו על העולה واستعيرت
لصب المسكوبات (*) للطرح والالقا علي الارض ولو شي غير مايع
مثل هذا ויציקום לפני יוי وهو فعل ثقيل وفاوه مندغم في عينه
وهو الصاد واما ויציקו את הארון فان معناه ויציגו اى نصبوه
واوقفوه من ויצג את המקלות ويقال انه مبدل منه من
נִיבַּךְ מָא (*sic*) עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְיָ اى كما فضحتنا يفضحك
الله ومن هذا اسمي في דברי הימים עכר كما بينا واسمي
المكان עמק עכור كما قال על כן קרא למקום ההוא עמק עכור
وقوله אל (*sic*) עמק עכור وذلك لم يكن اسمه قبل هذه القصة
معناه المعروف الان ب עמק עכור لان تدوين القصة بعد
وقوعها ضرورة وكذلك القول في גלגל וגבעת הערלות كما تقدم
ومثله في هذا سوا قول الكتاب ויבאו עד נחל אשכול
ثم بين بعده سبب هذه الاسمية بقوله למקום ההוא
קרא נחל אשכול וג' וַיִּרְגְּמוּ אוֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶבֶן اى באבן وهو اسم
النوع مثل ויהי לי שור וחמור וַיִּשְׂרְפוּ אוֹתָם בָּאֵשׁ ان كان עכן
داخل في الجمع المشار عنهم بقوله אותם فيكون قتله بالحرق
وفي الكلام تقديم وتاخير وقد بينا جواز ذلك عندهم اذ
لا معني في ان يحرق من قد رجم ومات وانما رجم بعد حرقه
وذلك ليس عقابا له بل ليجعل عليه رجم يكون تذكار للاعتبار
كما قال ויקימו עליו גל אבנים גדול עד היום הזה علي انه قد قيل

---

*) *In marg. al. man.:* لانها تصير حنيذ مايعة ויצק לו ארבע טבעות זהב ثم استعيرت

ان لم يرجم سوى עכן صاحب الذنب فقط לא בניו ובנותיו ושורו
וחמורו וצאנו الذى لم يخطو لقول النص לא יומתו אבות על בנים וגֿ
איש בחטאו יומת فقول النص וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים
ان الاشارة فيه عن الאדרת ולשון הזהב والכספים الذى اخذهم
والذى يظهر لي ان هذا ليس من الاحكام التي يلزم عليها
القتل من התורה فيكون داخل في قوله לא יומתו אבות על בנים וגֿ
بلي هذه فصح غرة (cod. גרת) وحكم فيها بامر الاهي حكم غريب
عن احكام الشريعة للاعتبار والارتداع وهذا جارى علي حكم
הוראת שעה كما فعل אליה في التقريب في غير الموضع
المخصوص للتقريب لضرورة وقتية وقيل ايضا ان اولاده واهله
استحقو القتل معه لكونهم علمو به وستر و عليه
ولم ينكرو ذلك علي(?) نحو قول الاوايل זל מי שיש בידו למחות
ואינו ממחה הוא נתפס בעון שִׂםֿ לְךָ אֹרֵבֿ كمين עֲלֿ הָעִיר אוֹתֿם
מִן הָעִיר معناه الخلع والقلع والسل مثل ונתוק וכרות والنون
مندغمة في التا וְאַתֶּם תָּקֻמוּ מֵהָאוֹרֵבֿ موضع المكمن وجا علي
زنة الفاعل وهو اسم المكان مثل וילכו אל המארב واسمي
ايضا ארב (*) واما וישם אותו אורב فهو اسم الكمين نفسه
והורשתם אֶתֿ הָעִיר فرص ز[ا]نا مثل והורשתם את כל יושבי הארץ
תַּצִּיתוּ אֶתֿ הָעִיר اشعال ومثله ויצת אש בציון וַיִּקַּח כַּחֲמֵשֶׁתֿ אֲלָפִים
אִישׁ قد قال اولا ויבחר יהושע שלשים אלף איש גבורי החיל וישלחם
לילה وقال וילכו אל המארב וישבו בין בית אל ובין העי מים לעיר (sic)
وكذلك قال عن هاولاى וישם אותם אורב בין ביתאל ובין העי
מים לעיר فلعل التوفيق بين القولين ان هذه الخمسة الاف من
جملة الثلاثين الف جعلهم اقرب الي المدينة
لينظرو الحال عن قريب فيبادرو ثم يتبعوهم
الباقيون וַיָּשִׂימוּ הָעָם אֶתֿ כָּל הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצְּפוֹן לָעִירֿ אשר ههنا

*) *In marg. al. man.:* المكان ותבוא חיה כמו ארב

مزيدة لا معني لها وقد بينا مثله في ما تقدم
וְאֶת עקבו מִיָּם לָעִיר طرفه يعني طرف العسكر اى انهم احتاطو
(cod. אחטאטו) بالبلد من جهة الشمال الي جهة الغرب
הוא וְכָל עמו לַמּוֹעֵד وقت الميعاد וַיִּנָּגְעוּ יהושע וְכָל יִשְׂרָאֵל بمعني
וינגפו اى انكسرو وانطردو بين يديهم وهو انفعال مستقبل من
اصل נגע وكذلك ויזעקו (* الذى هو انفعالا (*sic*) من זעק ومعناه
المناداة والحشد ومثله في معني المناداة ויזעק ויאמר בנינוה אֲשֶׁר
בָּעַי مكتوب בעיר لعل هكذا كان يقراها اولا البعض فلما
كان تسمية الموضع ابين واظهر فصار يقرا ما هو اكثر اشتهارا
وبيانا וַיִּנָּתְקוּ מִן הָעִיר انخلعو عن البلد اى بعدو عنها נְטֵה בַּכִּידוֹן
אֲשֶׁר בְּיָדְךָ قيل رمح واسمي كذلك لكون به ياتي التعس
للعدو مثل עיניו יראו כידו וַיָּבֹאוּ הָעִיר וילכדוה ملكوها עָלָה עֲשַׁן
הָעִיר הַשָּׁמַיְמָה تغايي مثل ערים גדולות ובצורות בשמים ويريد بة
العلو والارتفاع مثل יפתח יוי לך את אוצרו הטוב את השמים الذى
هو استعارة ومجاز ולא הָיָה בָהֶם יָדַיִם לָנוּס הֵנָּה וָהֵנָּה يريد ולא היו
להם ידים وشرحه لم تبق لهم يدين اى لم تبق لهم حيلة
ولا عمل وقيل لم يبق لهم مكان يهربو اليه من ויד תהיה לך
מחוץ למחנה וַיִּהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל בַּתָּוֶךְ אֵלֶּה מִזֶּה וְאֵלֶּה מִזֶּה اى صارو في
الوسط بين جملة عسكر ישראל وبين الكمين الذى كمن لهم
منهم תֵּל עוֹלָם תל مرتفع ضاهر ومنه על הר גבוה ותלול אָז יִבְנֶה
יהושע لفظ مستانف في معني ماضي (*sic*) مثل אז
ישיר משה وقيل ان ذلك بحسب الان الحاضر الذى
لا ينقسم وهو الزمان المتوسط بين الماضي والمستانف
فكلان منه يفوت اول باول والاشارة عن الاتي بعده وذلك
محصل علي الدوام كلما اشير الي ان من الانات انقضا

---

*) *In marg. al. man.:* כל העם مستقبل من נועק

ثم وقعت الاشارة لغيره لذلك تذكر الافعال المستانفة بلفظ المضي والافعال الماضية بلفظ الاستيناف مثل هذا ونحوه כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד וג׳ מִזְבַּח אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת וג׳ هو قوله في פרשה והיה כי תבוא ובנית שם מזבח ליוי אלהיך מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל وفي التורה قدم نصب الحجارة والكتابة المذكورة عليها وبعد ذلك عمل المזבח وتقريب العולות والשלמים عليه وهكذا يصلح ان يكون النظام ان تكتب التורה ثم تقرا بحضرتهم ثم يمتثلوا المرسوم ويفعلوا بمقتضاه من التعبد بالقرابين والفرح والسرور واما ههنا فقدم بناية المזבח اولا ثم التقريب ثم الكتابة علي الحجارة ونصبها وقد قدمنا لذلك امثلة كثيرة وبينا انه جايز عندهم אֶת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה قال التרגום ית פרשגן (*sic*) אוריתה (*sic*) ومثله פתשגן הכתב ومعناه نسخته ونصه וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטָיו الوجه ושטריו مثل باقيها וְהַחֶצְיוֹ אֶל מוּל הַר עֵיבָל الها زايدة مثل כל העם הארץ וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵמָּה בְּעָרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטַיָּרוּ افتعال من ציר בגוים שלח اى ترسلو المعني افتعلو في الترسل بصورة كذب ومكر والعرب يسمون المكذب في الرسالة مترسل كذلك ויצטירו وترسلو والطا بدل تا الافتعال مثل מה נצטדק הצטידנו אותו لان ليس في طبيعة اللسان اخراج تا بعد صاد الا بان يجعل الصاد سين فتغيير الحرف الزايد الي ما يقاربه في المخرج اعني דטלנת اولا من تغيير حرف الاصل وقد بينا ذلك اغيا بيان في الجزو الاول من هذا الكتاب وقد بينا ثم ان احرف זשצס تتقدم في الافتعال عن التا مثل וישתחוו ויסתכל החגב وغيرها مما بيناه ثم الا كلمة واحدة شذت عن هذا الاصل والحقت بساير الاحرف في هذا المعني وهي והתשוטטנה בגדרות والعلة في ذلك ظاهرة وهي اجتماع التا مع

الطاين وهم من مخرج واحد فيصعب النط بها
فافرقو بينها بالشين فلهذا تقدمت الصاد في
ויצטירו מְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים مشققين مصررين من ויבקע עצי עולה
ومن צרורות בשמלתם צרור הכסף צרורות כספיהם لكن מצוררים
ثقيل مشدد في المعني مخفف لاجل الرا בָּלוֹת
וּמְטֻלָּאוֹת بالية مرقعة من قوله في الشياه المنقطة والمبقعة
بقع بقع כל שא (sic) נקוד וטלוא ושְׂלָמוֹת בָּלוֹת مثل צרורת
בשמלותם لانه يقال שמלה ושלמה יבֵשׁ היה נִקֻּדִים قيل كعك
اي لشدة يبسه صار كانه كعك او بكسمات (cod. בקסמאט) وكان
يحتاج كاف التشبيه فاسقطت مثل נזם זהב وغيره
وفي الמשנה יאכלו נקודים או קליות ויאמר איש ישראל אל הַחִוִּי
مكتوب ויאמרו فالمكتوب علي ضمير الجمع الذي هو
معني ישראל والمقرو علي اللفظ وهو איש ישראל וְאֵיךְ אֶכְרָת
לְךָ בְּרִית مكتوب אכרות بواو المد علي الاصل مثل
לא תכרות להם ברית وانما لما اوجب اللحن ان تاتي
المسكة علي الالف فصارت الكلمة מלעיל فزالت
الوقفة عن الرا فوجب ابدال الחולם بקמץ חטוף علي
العادة في كل ما مثله فسقط واو المد وقرى بקמץ חטוף مثل
לעולם אשמר לו חסדי ولو قرى بلا لحن جاز ان يعاد الي اصله
الذي هو חולם הִצְטַיַּדְנוּ אוֹתוֹ מִבָּתֵּינוּ قد بينا ان تصريفه مثل ויצטידו
ومثل מה נצטדק وان الطا بدل تا ومعناه تزودناه من צידה
וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצֵּידָם معناه استدلو من نظر زادهم ومنه מה יקחך
לבך اي ما يدلك عليه قلبك ومنه לקח טוב נתתי לכם יערף כמטר
לקחי وليس تركه لاهل גבעון وغيرهم مثلهم من שבעה עמים
مخالفة لقوله לא תחיה כל נשמה لان هذا معذوق بشريطة بقاهم
علي الكفر كما قالو זל מלמד שאם עושין תשובה אינן נהרגין وان
كانت الشريطة لم تذكر في النص لكن معناها ظاهر من

قوله למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות וגֿ وقد بينا في الجزو الاول
ان مثل هذا עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת وانه بشريطة
محذوفة وغير ذلك ايضا וַיֹּאמְרוּ כָל הַנְּשִׂיאִים אֶל
כָּל הָעֵדָה אֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם בַּיהוה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא נוּכַל לִנְגֹּעַ
בָּהֶם قيل ان ليس تمنعهم من القتل لاجل اليمين نفسها لان
اليمين كانت علي ظن مغلوط اى كان القول
ان كان كما قلتم انكم من غير هذه البلاد والا
فاليمين مفسوخة لكنهم امتنعو من ذلك لاجل חלול השם
عند אומות העולם الذى لا يعرفو سر الامر فيظنو ان
ישראל يجوز عندهم الايمان الكاذبة والنص فلا ينتض
بهذا لقوله ולא יהיה עלינו קצף על השבועה אשר נשבענו להם فصح
ان التحرى من جهة نفس اليمين لا عما يصدر عنها
بالعرض من ظن الغير הוגד הֻגַּד לַעֲבָדֶיךָ الاول مصدر مما
لم يسم فاعله والثاني فعل ماض منه וַנִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ
يريد על נפשתינו مثل אמר לי אחי הוא וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא
لذلك اسميو נתינים وكان حقه נתונים لكن لاختلاطهم
بالלוים اللذين اسميو נתונים לאהרן ולבניו خشي ان يقع مع طول
الايام الالتباس والاشتباه فغيرت الاسمية وقيل
נתינים ويسمو ايضا גבעונים نسبة الي גבעון بلدهم
وهاولاى الان موجودين في بعض بلاد الشام وقد اختلطو مع
الכהנים ويدعو الכהונה لكنهم مشهورين אֲדֹנִי צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלִַם
في التורה מלכי צדק والاقرب ان الاسمية واحدة مثل פרעה
وאבימלך الذى كل من تولا الموضع اسمي بذلك الاسم
وאדון وמלך واحد واليا في الاسمين زايدة مثل כני אתונו אֶל
הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה بمعني אל הגלגל وقد بينا ذلك وامثاله في
صدر الكتاب אַל תֶּרֶף יָדֶךָ מֵעֲבָדֶיךָ بمعني لا تتخلا عنا כִּי בְיָדְךָ
נְתַתִּים يريد אתנם لكن المواعيد الالاهية اذ ولا تنتقض فهي

مفعولة واجبة مع كونها بعد في حيز الامكان ولانها لم تخرج الي الفعل ولا برزت للحس لكن ذلك الامكان بالنسبة لنا واما بالنسبة للحق تع فلا امكان بقي في ما وعد به بل هو واجب ومن هذا يجوز للانبيا ان يخبرو عن الكاين في المستانف بلفظ الماضي مثل וישכן ישראל בטח שמעו עמים ירגזון وغيرها مما بيناه في الكليات וַיְהֻמֵּם יְיָ اهامهم واكسرهم ومعناه القا الرعب في قلوبهم الذى يوجب لهم الكسر والانتزام ومثله ויהם יי את סיסרא ויהם את מחנה מצרים وتشديد الميم لاندغام المثل اذ الميم الاخيرة ضمير الجمع בְּמוֹרַד בֵּית חוֹרוֹן هو מעלה בית חורון المذكور لكن ذلك باعتبارين كما تقدم في مثله انه حدرة للنازل وعقبة للطالع אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם برد كبير جليل مثل الذى وقع في מצרים او قريب منه ومن هذا شرحو אבני אלגביש حجارة برد لان تراه ذكر אבנים גדולות מן השמים ثم شرحها في تمام الפסוק وقال רבים אשר מתו באבני הברד מאשר חרגו בני ישראל בחרב اذ ليس في الجو حجارة كلما يجمد من الابخرة ويتكاثف(* علي ما نبين في اخر الתהלים من مواد المتكونات في الجو والاثار العلوية في מזמור הללויה כי טוב זמרה אלהינו שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם استعير السكوت للوقوف عن الحركة لان السكوت ايضا وقوفا عن الكلام وقد استعير ايضا الوقوف للسكوت כי עמדו לא ענו עוד وقوله בגבעון ובעמק אילון ليس هما موضعين مختلفين لوقوف النيرين بل اسم المدينة المقصودة كان גבעון وעמק אילון موضع الوقيعة اقر تحير الناس كثيرا في هذه القصة وحق لهم

---

*) *Cod.* ויתכאבף

ذلك فان امرها عويص وهو وان كان داخلا في جملة المعجزات *)
المنصوصة لم يتعدا التاثير فيها ان يكون في
الموخودات السفلية اعني ما دون فلك القمر من الاستقصات
والمتكونات منها واما الموجودات العلوية اعني الافلاك والكواكب
فلا ولا تعترض برجوع צל המעלות לחזקיה علي يد ישעיה غلس فانه
معني اخر لا يشبه هذا بوجه ولم يكون (*sic*) ثم ذكر لا
للكواكب ولا للافلاك سوى للצל الذى هو امر عرضي كما
سنشير الي ذلك في موضعه בעזרת שדי ونقول فيه ما سمعناه
وتغيير الاعراض ليس كتغيير الجوهر وهذا خافي لمن يفهم
وان كانت الحركات كلها اعراض فالمتحرك نفسه ليس هو
عرض ومبدا تلك الحركة عظيم جدا لا سيما ووقوف
الشمس ليس بثبات قرصها نفسه عن الحركة فان الكواكب
مبداها (*cod.* מרבאה) في الافلاكها والحركة للفلك لا
للكوكب ولا بوقوف الفلك الخاص بها فقط فان حركة ذلك
الفلك الخاصة به هي التي تقطع بها الشمس الفلك في السنة
الشمسية واما الحركة اليومية فها للفلك التاسع وهو اعظم
الافلاك واعلاها واسرعها حركة وهو الذى يحركها جميعها بالقسر
هذه الحركة اليومية تبع لحركته وكل ذلك محقق مبرهن
في الكتب الموضوعة فيه ولا شك ان الحركة اليومية هي
المقصودة ههنا بالسكون لان العلة ان يطول النهار حتي
يدركون فيه ישראל اعداهم ذلك قول עד יקום גוי איביו فيلزم
وقوف الشمس وقوف ساير الكواكب وكذلك قال
וידום השמש וירח עמד وذلك لوقوف الفلك التاسع من
حركته التي بها انتظام جميع اجزا العالم علي ما هو عليه

*) *In marg.* صح: وذلك في العظمة ما يماثله فليس فيها
ان جميع المعجزات

وفي ذلك جملة العالم لا محالة لـكـن باعتبار جريان طبيعة
الوجود المستقرة وهذا ليس كذلك كما سيبين ولـولا ان هذا
المعجز مشهور فـي الملة بالتواتر لكان يسوغ تاويل هذه النصوص
علي انها استعارة وتغاليي في بلوغ الامل في النصرة بان يقال ان
مقصد יהושע عليه الس لم يكن وقوف الشمس وطول النهار
حقيقة بـل انما مراده ان يبلغو ישראל مرادهم فـي الاعدا قبل
الغروب وعبر عـن ذلك كوقوف الكواكب وطول النهار لانهم
اذا بلغو بدعايه في نهارهم ذاك ما لا يبلغ مثله في يومين كان
كانـهم قـد رجـع لـهـم الـنـهـار الـواحـد نـهـاريـن
متصلين ثم جا راة المدون علي ذلك في قوله וידם השמש וג׳
ويستدل علي ذلك بوجوه منها قوله שמש בגבעון דום וירח
בעמק אילון ولا حاجة بهم الي وقوف القمر في النهار
مع وقوف الشمس حتي يعين في الطلب ومنها
قوله ולא אץ לבוא כיום תמים فان معني ולא אץ انه لم يجر
ولم يسرع في الحركة مثل ואץ ברגלים חוטא واصله من
והנוגשים אצים الذى هو لازين ضاغطين وهذا يدل علي البطو
في الحركة لا علي السكون فقوله ולא אץ بعد قوله
ויעמד قد كان يفهم منه ان المطلوب غير الوقوف وغير
البطو وان قوله כיום תמים بكاف التشبيه يعني به انه
صار عندهم نهارهم ذاك كنهار كامل اى كاطول
يوم يكون من ايام الصيف لعظيم النصر والظفر وخلب الاعدا
وقتلهم وتقصي اثارهم وضو النهار بعد ثابت كما قصد
יהושע غ الس ومنها قوله ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע
ייי בקול איש כי ייי נלחם לישראל الذى انما قصد به التغاليي في
عظمة النصرة المذكورة لانه ان اخذ علي مدلول ظاهر الفاظه من
غير استعارة وتغاليي فما الذى يقال في اجابة אליהו بنزول
النار وامتناع المطر حسب ارادته واجابة שמואל بنزول

المطو في غير زمانه وبالجملة ساير معجزات الانبيا واتمام
مقاصدهم في ما يدعون به لا سيما معجزات
משה רבינו غالس واستجابة دعاية ايضا لانه داخل تحت قوله
לפניו الذى يعمه مع من قبله من الانبيا فهو اذا تغايي في
استعظام النصرة والمغوثة الحاصلة بوساطة יהושע وذلك انه
اجتمع في تلك الوقيعة كبرا ممالك الاقليم
وعساكرهم ولم يفدهم شي بالعناية الالاهية
الشاملة לישראל بنفس יהושע غل الس والمراد تبيين عظمة יהושע
لا انه اعظم من ساير الانبيا خصوصا משה רבינו غالس تعالي
الله فكما استعير هذا في تعظيمه كذلك استعير الاول
في تعظيم النصرة الواقعة بدعايه وكان يجعل
ذلك من نمط ساير استعارات الانبيا في امر الافلاك
والكواكب (* والدول والممالك ونصرة قوم و[خ]ذلان
اخرين نحو قول דבורה הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא الذى
هو استعارة لتعظيم نصرتهم بان الكواكب محاربين عنهم
والافلاك معونين لهم علي طريق المثل ونحو قول ישעיה غالس
כי שמים כעשן נלחמו *(sic)* וג' وقوله וחפרה הלבנה ובושה החמה וג'
وفي ضد ذلك והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה
שבעתים וג' وايضا הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה وغير ذلك
ايضا مما بيناه في الجزو الاول من هذا الكتاب لكن لما
كان هذا من المعجزات المشهورة في الملة كما قلنا وقد بينا
وجة عظمته عن جميعها فلا بد من تبيين انه ليس ممتنع بحسب
اعتقادنا وذلك انا معشر المتشرعين في شريعة משה רבינו ורבן
שלכל הנביאים ע"ה نعتقد ان العالم محدثا احدثه الله تع
بعد العدم المحض لمجرد مشيته وان كانت مشيته الكريمة

---

*) *In marg.:* عن الحروب

ليست متجردة ولا متغيية اذ ليست غير ذاته المقدسة
وعلي هذا تكون المعجزات جميعها ممكنة بل وانتقاض
الوجود جميعه عما هو عليه ممكن ايضا فانه كما شا
وجوده بعد العدم ولا تغيير يلزمه (* ايضا وانما جعل
ذلك عندنا ممتنعا مع اعتقاد الحدوث شهادة النصوص
الصريحة النبوية بتاكيده كما بين الגאון المعظم רבינו משה זצ״ל
في كتاب دلالة الحايرين جميع هذه المعاني الشريفة باعظم
بيان فالجواب اذا بحسب ذلك عن هذا معجز انه كما شا ان
يكون انتظام الوجود علي ما هو عليه بدوام حركة الفلك
كذلك سبق في مشيته ان يثبت ذلك بدون تلك الحركة
عند مقارنة سبب اخر وليست ارادة متجددة اصلا نحو قول
שלמה ع״لس ואין כל חדש תחת השמש يعني في نفس الامر وان
كان قد يكون חדש بالقياس الينا علي انه قد يجوز
ان يقال ان الحركة لم تبطل بالجملة بل حصل فيها ابطا
اوجب طول النهار كمقدار بلوغ المطلوب بدليل ולא אץ לבוא
الا ان ذلك لا يفيدنا غير قوة امكان ثبات النظام فقط (** فما
بيناه اذا هو اولي ما يعتقد فاعتباره (*cod.* פאעתברה) بعين
الاستبصار لعله يقرب اليك ما عسر علي غيرك واما التحقيق في
امر المعجزات فلا وصول اليه حتي يتم الله تع
وعده لنا بمشاهدتها ومشاهدة اصحابها والاهتدا
بانوارهم واخذ الحقايق عنهم شباها من الفاظهم فحينيذ
تسطع انوار الحق وتعلن به السن الخلق نحو قو[ل]تع
ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את יוי כי כולם
ידעו אותי למקטנם ועד גדולם הֲלֹא הִיא כְתוּבָה עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר قيل

---

*) *In marg.* صح: يعدم [ا]ن] في المشية قد يكون كذلك بعد الوجود ولا تغيير يلزمه

**) *In marg.:* כמא בינא אד נסֿאֿ

انه كتاب مبسوط كان لهم في معاني هذه الاسفار ونحوها
مثل ספר דברי הימים وهو مرتب علي نسق ونظام لا تتعدى
فيه قصة حتي تستوفا ولا يقدم فيه ذكر شي علي
ما سبقه بالزمان ولذلك سمي ספר הישר ولذلك يحال عليه في
استيفا الامور وهو يشير بقوله הלא הי (*sic*) כתובה عن القصة
المذكورة او عن تمام ما قاله יהושע حينئذ من الدعا كما قال
في ما رثي به דוד عالس שאול ויהונתן הנה כתובה על ספר הישר
וְלֹא הָיָה כַּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו (*sic*) וְאַחֲרָיו يجوز ان يكون هذا
القول تغاليي وليس المراد به التحقيق وانما هو
استعارة في عظم درجة יהושע عالس كما تقدم
ويجوز ايضا ان يكون معناه تحقيقا بحسب
المطلوب لكنه لم يصرح بذلك اى انه لم يكن مثل ذلك
النهار في ان يطلب بشرى من الله مثل هذا المطلوب فيجيبه
وليس يلزم من ذلك ان يكون יהושע اعظم من باقي الانبيا
فان المعجز ليس ينفعل لتبيين مرتبة النبي بالقياس الي غيره
وانما ينفعل لحاجة تدعي اليه في وقته נֶחְבָּאִים בַּמְּעָרָה
منفعلين وكان حقه קמצות البا وزن נקראים לפני המלך
فاتي بשבא لاندراج الكلام استخفافا גֹּלוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת
دحرجو من וגללו את האבן وهو من ذوات المثلين וְזִנַּבְתֶּם אוֹתָם
فعل مشتق من זנב اى تتبعون اثرهم وتقطعون
المتاخرين منهم ومثله ויזנב בך כל הנחשלים אחריך וְהַשְּׂרִידִים
שָׂרְדוּ מֵהֶם تفلتوا ومثله שריד ופליט לֹא חָרַץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת
לְשֹׁנוֹ اللام في לאיש مزيدة والمعني لم يحرك احد لسانه بين
يديهم فكيف يده لشدة الزمع الذى يقع في
قلوبهم منهم والمستقبل منه לא יחרץ כלב לשנו وهي مبالغة اى
حتي الحيوان الذى يزعق علي من يستغربه بالطبع وهو
لا يعقل ولا يشعر لم يزعم فكيف من ملي قلبه

الرعب والفزع הֶהָלְכוּא אִתּוֹ الها بمعني אשר مثل وكل התקדיש שמואל
הרואה העיר ההוללה والالف مزيدة علي ما بان في الكليات
וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מֵעֶגְלוֹנָה חֶבְרוֹנָה الها في מעגלונה مزيدة
لم تزد معني مثل הימה הגדול ومثله في هذا المكان
ايضا לדבורה ולמלכה ولعل ذلك عندهم تفخيما للاسم
واما الهי في חברונה فقد يقال انها عوض אֶל كما بان في
الجزو الاول וְהַשְּׁפֵלָה וְהָאֲשֵׁדוֹת مصبات الاودية التي بين
الاودية والجبال تنصب فيها السيول وתרגום שפך הדשן
בית מישר קטמה (*sic*) וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ יַחְדָּו אֶל מֵי מֵרוֹם לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל
هو المسمي اليوم מירון وهو عين ما ويحكا ان الما يتزايد فيه
للحجاج في الحين بعد ان يكون يابس وتراه
كان موجود في الزمان المتقدم لكن لم يذكر له قط هذا
المعجز ولا غيره וְעַד מִשְׂרְפוֹת מַיִם الحمات وهي اعين
تنبع ما حار من معني שרף באש لان الابخرة التي
تتهلل منها تلك الاعين ابخرة كبريتية محرقة حارة وهي في
بلاد الاغوار المستفلة كثير مثل حمات طبرية وغيرها
وهي مشهورة عند اهل تلك البلاد בִּקְעַת מִצְפֶּה
المشرفة ولعلها بقعة مبسوطة ممتدة يرى فيها من بعد
لكون لم يكن فيها جبل ولا وعر يمنع البصر عن المبصر
זוּלָתִי חָצוֹר לְבַדָּהּ שָׂרַף هي قيسارية מִן הָהָר הֶחָלָק من معني
איש חלק وهو صفة والمعني جبل اجرد لا نبات فيه
وصاحب الתרגום جعله من معني תחלק הארץ (* وليس له معني
כִּי מֵאֵת יְיָ הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם
اى ان ذلك تسبيب الاهي لاتلافهم لان مدتهم كانت
كملت وما كان بقي يمكن بقاهم كما قيل
قبل تلك المدة כי לא שלם עון האמרי מן עונה (*sic*) فلو سالمو

*) מן טורא פליגא

ישראל واطاعوهم لسلمو لكن المشية الالاهية سابقة
في دمارهم فلم يكن وجه في تليين قلوبهم للمسالمة
كان ذلك امر طبيعي في الوجود ونسب للالاه (*sic*) لكونه
خالق الطبيعة ومجرى الامور علي ما سبق في حكمته ان لا
يكون الا كذلك وقوله לבלתי היות להם תחנה معناه حتي
لا تكون لهم رحمة اى حتي لا يرحمون من معني
ולא תחנם ונער לא יחון وهو من ذوات المثليين والكامل اولي
يحق יוי צבאות وقيل من م[ع]ني חן اى ليلا يسالموهم فيحصل
لهم عندهم حظوة ومحبة ثم بين ان لم يكن المقصد
سوى دمارهم كما امر الله משה فقال כי למען השמידם כאשר צוה
יוי וגֿ اى חזק לבם كان למען השמידם וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה מִמִּלְחָמָה استقرت
כָּל גְּלִילוֹת הַפְּלִשְׁתִּים اقاليمهم وقيل اغوار والתרגום قال תחומי
פלשתאי מִן הַשִּׁיחוֹר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרַיִם هي المنزلة التي تسما
السوادة (?) وهي اول حد الشام وحد ارض مصر والشارحين قالو انه
النيل تبع للתרגום الذى يشرحه נילוס واظن انهم لم يرو البلاد
ولم يعلمو ان ثم مكان يسما بهذا الاسم وقيل في ירמיה מה לך
לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר
فدل ان שיחור في الطريق الي مصر كما ان פרת في الطريق
الي الموصل ونيل مصر ليس هو في الطريق اليها من الشام
וְהָאָרֶץ הַגִּבְלִי لعل הגבלי نسبة للارض والا فالها في הארץ كالها
في הארון הברית وقد تقدم القول فيه وكذلك ايضا قوا
וַחֲצִי הַשֵּׁבֶט הַמְנַשֶּׁה الهاات في השבט وفي המנשה زايدة لان
مضاف الي معرفة لا يحتاج تعريف والاسم العلم لا يعرف
وان كان المراد النسبة فحقه המנשי עִמּוֹ הָראוּבֵנִי וְהַגָּדִי
לָקְחוּ נַחֲלָתָם تقدير هذا القول ليبين معناه هكذا
כי חציו האחד לקחו נחלתם עם הראובני והגדי يعني ان النصف الاخر
من שבט מנשה لكونه لم يذكر في النص מֵיתֶר הָרְפָאִים

الجبابرة الاقوية (*sic*) المتعافيين من רפואה وضده רפאים בל יקומו الموتي المنحلين من معني החזק הוא הרפה اى الذى قد تحللو وعدمو لا يرجعو נְסִיכֵי סִיחוֹן المختارين والمنتسبين من ואני נסכתי מלכי וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם هنا صرح بان ادراكاته ومعالمه ودعواه كلها من جهة الكهانة والنجامة لا من جهة نبوة ووحي الاهي وقول התורה عنه נאום שמע אמרי אל ויודע דעת עליון וג' هو حكاية اقواله ودعواه لا اخبار بحقيقة امره مثل (cod. מאל) اخبار التורה باقاويل פרעה بنصها علي ما قالها لا اخبار بحقيقة (cod. בקיקה) تلك الاقاويل مثل מי יוי אשר אשמע בקולו ومثل אל תוסף ראות פני וג' وساير اقواله واحواله وكذلك לבן ואבימלך وغيرهم وهذا بين وترى النص قد صرح به وما علمت تعلق من ساواه بמשה רבינו حتي قال בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנהו בלעם باى شي تعلق لان خيط العنكبوت اقوى من هذا ولو اعتبرت الوصوص حق الاعتبار ظهر الحق הָרְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב אֶל חַלְלֵיהֶם يريد עם חלליהם אֵלֶּה אֲשֶׁר נִחַל משה ثقيل متعدى الي مفعولين ولولا الحا لكان مشددا הֵמַסּוּ אֶת לְבַ̈ הָעָם اذابو مثل אחינו המסו את לבבינו لكنه معتل اللام من בדמעתי ערשי אמסה واتو به علي وزن السرياني في قوله אשתיו חמרא وهو مجاز علي جبن القلب وكذلك ונשמע וימס לבבינו كما بينا في موضعه כִּי מִלֵּאתָ אַחֲרֵי יְיָ تبعته وكملت ارادته הִנֵּה הֶחֱיָה יְיָ אוֹתִי כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר لانه وعد حينئذ بالحياة الي حين دخول الارض وباعطاه الנחלה كما قال ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאותיו וג' אוּלַי יְיָ אוֹתִי וְהוֹרַשְׁתִּים اسقط الفعل وهو محتاج مثل אולי יעזור יוי אותי او יהיה אותי او יחזק אותי وما اشبه ذلك גִּיא (*sic*) בֶּן הִנֹּם اسم شخص كان هذا الواد له وقد اختصر בן وقيل גיא הנם مثل

לוט אחיו يريد בן אחיו חנמאל דודי يريد בן דודי وغير هما
וְתָאַר הַגְּבוּל حد ورسم من יתארהו בשרד ובמחוגה יתארהו מַעְיַן מֵי
נֶפְתּוֹחַ (*sic*) فتح لكونه مضاف וַיֹּאמֶר כָּלֵב אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת קִרְיַת
סֵפֶר וּלְכָדָהּ וְנָתַתִּי לוֹ אֶת עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז אֲחִי
כָלֵב וַיִּתֶּן לוֹ אֶת עַכְסָה בִתּוֹ לְאִשָּׁה قوله אחי כלב · صفة لעתניאל
فيكون هذا زيادة تاكيد علي ما تضمن النقل من
ان زيجة (*sic*) بنت الاخ حلال وايضا ان النص لم يذكرها
مع الעריות وكل ما لم يتعين تحريمه فهو حلال وترى
هذا النص دل علي زواجه ومن يرى تحريمها بحسب ما
يخطر له بقياسة يقل ان אחי כלב عن קנז فيكون עתניאל
بن اخيه لا اخوه فيا ليت شعرى كيف ينسب شخص
الي اخيه حتي يقال כלב הקנזי وقيل انه جدهم والجميع
منسوبين اليه קנז ابو יפנה وכלב בן יפנה וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת אָבִיהָ
שָׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר [....] כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת מָיִם
هذه القصة مكررة في اول ספר שופטים وهناك نشرح الفاظها
אֲשֶׁר עַל יַד אֲשׁדּוֹד جانبها مثل והאתונות רועות על ידיהם وفي
עזרא ועל ידו החזיק كما نبين ثم וְהַיָּם הַגָּדוֹל וּגְבוּל مكتوب
הגבול ببا ويقرا הגדול وانما كتب הגבול لانه حد ארץ ישראל
وقوله بعده וגבול فهو اسم مكان ولعله المسمي גבל واهله
והגבלים وجملة اسما البلاد المذكورة يمكن انها تسمية ישראל
ويمكن انها اسماها قبل ישראל ولعل كانت بلغات اخرى فنقلوا
معانيها باللغة العبرانية كما قيل عن بعضها מוסבות שם او ان
الاسما لم تكن عبرانية محضة بل متقاربة للعبراني كما نرى
اليوم اللغة العبرانية والعربية والسريانية متقاربات الاشتقاق
والتصريف واللفظ لقرب مزاج اهلها لقربهم في الاقليم ومن نظر
يسير من العلم الطبيعي يفهم هذا וְאֶת הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם
قوله יושבי بحسب المعني للقبيلة او يريد ואת היבוסים واسقطت

الميم مثل מעסים רמוני הרודד עמי התחתי علي ما بينا في
الكليات لذلك قال לא יוכלו להורישם ولم يقل להורישו
וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה اذا اعتبرنا בני מנשה عند قسمة الارض
وجدناهم ستة وهم אביעזר وחלק وאשריאל وשכם وחפר وשמידע وقال
هنا عشرة والذى يظهر من النص ببارز النظر ان בנות צלפחד اجرين
مجرى اعمامهن الذين لكل منهم משפחה فاخذن خمسة اسهم
لقوله כי בנות מנשה נחלו נחלה בתוך בניו يشير الي בנות צלפחד
وهذا غير صحيح لان בנות צלפחד انما اخذن بطريق الارث لقوله
تع והעברת את נחלת אביהן להן ولا يمكن ان تكون נחלת אביהן
وحده مثل נחלת جميع اعامه (sic) الخمسة ولو اضيف اليه سهم
חפר ابيه ايضا واعلم ان الاولين اَلّا اختلفو في ذلك
واحسن راى نتج لهم انهم قالو ان בנות צלפחד اخذن
خمسة اسهم وشرحها ان צלפחד له نصيب بكونه
من יוצאי מצרים ونصيب لانه كان בכור وان חפר ابيه
كان ايضا בכור له نصيبان صارت اربعة وان كان
لחפר ابن ومات وورثه صارت خمسة وبقي من ابيه
חפר خمسة الجملة عشرة وعلي هذا التقدير يكون
نايب צלפחד وحده مثل نايب بقية الخمس משפחות وهذا
عجب فانه يلزم اذا كانت القسمة علي יוצאי מצרים
ان يكون حكم ب[ا]لواحد من اولاد هاولاى المذكورين
أعني بقية اعداد الשבט المعدودين מיוצאי מצרים حكم
צלפחד وهم ليس يخلو ايضا من ان يكون فيهم בכורות
فكيف يخص צלפחד وابيه نايبان مع الاصول دونهم
وايضا فان الבכור انما له في שנים في ما يرثه مع ابوته
من سهم ابيه لا ان يخصه بنفسه سهمان غير ما يخص
ابيه وربما كان علي هذا والد الבכור غير בכור فياخذ
الولد مثل ما ياخذ ابيه والذى يظهر لي ان القسمة انما

تقسم اولا علي الמשפחות ولكن لما كان سهم
חפר الذى هو سهم צלפחד قسم علي بناته الخمس وسهم
بقية الמשפחות الخمس قسم ايضا اول قسمة علي خمسة
جمعت القسمتان فقيل عشرة لان المقصود انما هو تعريف
كون بنات צלפחד اخذن اسهما في الנחלה. لا كمية ما
اخذن والله اعلم וְיֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וּבְנוֹתֶיהָ שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת احسن
المقول فية ان يفسر اقاليم وقيل ان مثله יפה נוף
משוש כל הארץ فانه يذهب الي مدح بلد الشام او انه احسن
الاقاليم واشرفها وكذلك לנפת (*sic*) דור בן אבינדב כל נפת דור
ובנפות דור كلها اقاليم وكذلك قال الתרגום ובפלכי (*sic*)
דור وكذلك שלשת הנפת תלתא פלכין וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ הַזֹּאת
امعن وادام مثل ויואל משה הנה נא הואלתי علي ما تقدم معناه
واما ויואל ללכת כי לא נסה فمعني اخر نبينه في موضعه
וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל
אֶחָד וַאֲנִי עַם רָב قيل انهم طالبوه بنصيب الבכורה التي انتقلت
من ראובן اليه وهو قول يعقوب ליוסף ואני נתתי לך שכם אחד על
אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי لفظ ماض علي ما علمه
بالنبوة انه سيكون اى اذا ظفر الله اولادى المسميين
باسمي واخذو بلاد الאמרי فيكون ליוסף فيها نصيبين
وقد بينا في ما تقدم علي اى وجه تذكر الانبيا ما يستانف
بلفظ ما قد مضا وتم ولفظ שכם في هذا الפסוק معناه نصيب
او جزو وكذا قال الתרגום חולק חד יתיר על אחך ومثله דרך
ירצחו שכמה اى يطلبو نصيبهم بسفك الدم او الفتك ومثل
ולעבדו (*sic*) שכם אחד اى جمع واحد ونصيب واحد ولا ينضاف
اليه سواه וַאֲנִי עַם רָב עַד אֲשֶׁר עַד כֹּה בֵּרְכַנִי יְיָ עד الثانية مزيدة
لا معني لها والتقدير ואני עם רב עד אשר כה ברכני יוי اى بمقدار
ما بارك الله فينا וּבֵרֵאתָ לְךָ שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי معناه اختيار وتمييز

وتخصيص ومثله ויר בּרא ولولا الرا لكان مشددا כִּי אֵין לְךָ הַר אֶפְרָיִם ضيق عليك وانت فيه مضغوط לֹא יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר لا يتيسر لنا فتحه لان اللذين فيه شديدى الايد عظيمي القوة ولهم مواكبا (*) بالحديد قوة وثباتا فاجابهم النبي כי תוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו כי חזק הוא قال انكم ستقرضونهم وترثو مكانهم وعلي انهم كهذه الصفة וְיָרִיתִי לָכֶם גּוֹרָל פֹּה לִפְנֵי יוי معناه رمي وطرح مثل ירה בים وقيل عن هذا المعني ايضا ופה אשליך לכם גורל לפני יוי בשילה ثم قال في امضا هذا الفعل וישלך להם יהושע גורל فثبت ان ירה והשליך واحد וְתָאַר הַגְּבוּל حد ورسم من יתארהו בשרד وقد تقدم مثله וַיֵּצֵא גְבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לֶשֶׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ قد علمت ان مثل هذه الميم التي في מהם قد يكون بمعني מן مثل מהם ומהמונם وقد قدمنا منه كثير وتكون بمعني اكثر من كيت وكيت مثل שמן ששון מחבריך اى اكثر منهم واما ههنا فمعناه اقل من مقدار ما يجب لهم او ان تقديره מעט מהם لذلك اتبعه ויעלו וילחמו אֶת תִּמְנַת סֶרַח مقلوب من חרס كما يقول في سفر שופטים عنها בגבול נחלתו בתמנת חרס وهو مثل تسميتهم עין שמש (cod. שמם) ובית שמש لان الشمس تسمي חרס האו[מ]ר לחרס ולא יזרח وكذلك בטרם יבא החרסה מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה בִּבְלִי דַעַת بغير قصد منه ولا شعور مثل המעתיק הרים ולא ידעו لم يشعرو עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל معناه او עד מות يعني עד עמדו ان صح عند בית דין انه ليس שוגג كما ادعي او עד מות הכהן ان صح ذلك והשיבו אותו אל עיר מקלטו كما شرح في التורה כִּי לָהֶם הָיָה הַגּוֹרָל רִאשֹׁנָה مكتوب بالف الالف للتبنية (cod. ללתנביה) علي الاصل كما

---

*) *In marg.:* مراكبا نُعْ

كتبو ראש بالف فصارت الالف كانها اصل واليود لاجل
الحرك الذى هو دال علي יוד كما بينا אֲבִי הָעֲנוֹק الواو بدل
الالف الساكن بين النون والقوف في הענק وفي הענקים للمد
وهو بنية اخرى וַיָּנַח יְיָ לָהֶם מִסָּבִיב׃ هذا متعدى اى اقرهم
واراحهم من كل عدو واما וינח בכל גבול מצרים فذاتي
اى انه استقر وكذلك قيل في וינח ביום השביעי كانه قال
וינח לעולמו او למעשו اى اقر الموجودات علي حالها وطبايعها
من غير نقص ولا زيادة ولا تغيير مستمر וּלְחֶצְיוֹ נָתַן
יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה هو مكتوب מעבר بميم
وقد علمت انهم يعوضو البا بالميم وبالعكس لانهما من حروف
בּוֹמַף مثل והנותר בבשר ובלחם وغيره مما ذكرناه בִּנְכָסִים רַבִּים
שׁוּבוּ אֶל אָהֳלֵיכֶם וּבְמִקְנֶה רַב מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבִנְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וג׳ لفظة
נכסים عامة للمال من عقار واثاث التي ترى قول الاوايل
נכסים שיש להם אחריות ונכסים שאין להם אחריות واما المواشي
فربما كانت منفصلة منها لانفصاله هنا ובמקנה רב מאוד بواو
عطف علي ما تقدم واما قوله בכסף ובזהב ובנחושת وغير ذلك فهو
تفصيل للנכסים المذكورة اولا وفي السرياني הן לענוש נכסים *(sic)*
ربما كان معناه عام لما يملكه الشخص ويكون شرحه نهب
المال او يكون خاص للذهب والفضة المتعامل بها اى
المضروبة سكة فيكون شرحه جناية المال لان الجناية
اخص من النهب מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמַרְאֶה اى كبير الشكل في المنظر
واما معني عظمه فلا لانه لم يعمل لتقريب ولا لعبادة غير تذكار
لما جرى حسب אַל *(sic)* תּוֹשִׁיעֵנוּ הַיּוֹם הַזֶּה يريد אל יושענו لانهم
يعنو عن الحق تع كما قالو ואם לעשות עליו זבחי
שלמים יי הוא יבקש וְאִם לֹא מִדְּאָגָה מִדָּבָר עָשִׂינוּ את זאת معناه
الاغتمام يحمل الهم مثل ודאג לנו اى انا ما فعلنا هذا سوا

لكوننا اغتمينا علي ما يزول اليه امر اولادنا مع اولادكم
חָלִילָה לָּנוּ מִמֶּנּוּ לִמְרוֹד בַּיְיָ المعني يقوم بغير ממנו فهي
اذا مزيدة او ان فيه اضمار חוץ محذوف ويكون تقديره
חלילה לנו וחוץ ממנו למרוד ביוי اى حاشا نحن عن ذلك بل
الخارج عنا او غيرنا يفعله אָז הִצַּלְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד יְיָ من
افته وعقوبته مثل הנה יד יוי הויה במק[נך] והיתה יד יוי בכם
ובאבותיכם וַיְבָרְכוּ אֱלֹהִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל معناه ויברכו בני ישראל את האלהים
اى سبحوه ومدحوه وشكروه וְלֹא אָמְרוּ לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם לַצָּבָא اى لم
يهمو علي ما همو به في امرهم וַיִּקְרְאוּ בְּנֵי ראובֵן וּבְנֵי גָד
לַמִּזְבֵּחַ כִּי עֵד הוּא בֵּינוֹתֵינוּ اى انهم سموه باسم يدل علي ذلك
واشهارا وا[علا]نا فسر السبب الموجب لهم لبنايته
لكي يزول عنهم ما توهموه فيهم ولعل تقديره
ויקראו למזבח עד כי עד הוא וג׳ הוא יֶהְדָּפֵם מִפְּנֵיכֶם וְהוֹרִישׁ אוֹתָם מִלִּפְנֵיכֶם
اصل הוריש فعل ماض فرده الواو مستانف مثل יהדפם ومثله והוריש
יוי את כל הגוים האלה לְבִלְתִּי סוּר מִמֶּנּוּ مصدر وكذلك לבלתי בוא
בגוים וּבְשֵׁם אלהיהם לא תזכירו ולא תשביעו يحتمل ان يكون
متعديا اى لا تذكروها ولا تستحلفو بها غيركم ولا عابديها
ايضا كانه قال ואל (*sic*) תשביעו את עובדיהם בשמם ويجوز
ان يكون غير متعدى فيكون مثل ולא תשבעו אִישׁ אחד מכם
יִרְדָּף אָלֶף لاتصال الكلام واندراجه نقل الחולם الذى في
איכה ירדוף אחד אלף الي קמץ חטף وسقطت واو المد وهكذا
العادة دايما ולשטט בצדיכם متضاعف اللام من שוט לסוס اى
يصيرو كالاسواط والمجالب في اجنابكم ולצנינים בעיניכם اشواك
مثل צנים פחים בדרך עקש يريد ופחים وهو السبايك المحمية
من וירקעו את פחי הזהב واستعير للصواعق ימטר על רשעים פחים
ثم شرح معناه אש ונפרית وقيل انه جمع פח الذى هو الفخ مثل

טמנו פח לי וְהִנֵּה אנֹכִי הוֹלֵךְ היום בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ ليس يريد يوم
معين (معين) بل زمان متقارب مثل ביום ההוא יצאו מים חיים ביום
ההוא יהיה מזבח ליוי ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה وكذلك ساير
المواعيد (cod. אלמועיד) كلما قيل ביום ההוא معناه ذلك
الزمان مثل בימים ההם (*sic*) לֹא נָפַל מִמֶּנּוּ דָּבָר אֶחָד في موضع
מהם لانه يعود الي כל הדברים הטובים וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ مكتوب
וארב مثل ואעש بحذف الها الذي اصلها ואעשה لكـ[ن] וארב
ثقيلة علي اللسان فردوها في القرا[ء]ة التي اصلها וָאֶגֹּף אֶת
מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בקרבו اى كما علمتم او رايتم صنعي
بينهم ونون נגף اندغمت في الجيم וְאַחַר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
ثم اخرجتكم مثل [אחר] ובנות ביתך קדמו שרים אחר נגנים اى
المنشدين ثم المطربين וַיָּשֶׂם מַאֲפֵל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַמִּצְרִים
يشير الي الענן الذي حال بينهم وبين ישראל ليلة بات
الفريقان علي البحر الذي عنه قال ויהי הענן והחשך
ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה וָאָבִיא אֶתְכֶם كان ثم
من يقراها ואביאה لذلك كتبت ואבאה بها وهذا
الכתיב والקרי ما يضطرنا لذكره بان فيه معني متغير
غير مدلوله بل لاجل ما ذكرنا منه يسير في اول الكتاب
وما امكن حصر الجميع ثم ففي بعض المواضع
ننبس علي السبب الموجب له ليكون اتمام
وسياقة ودليل لما ذكرناه ثم مجمل لان كثير ما تتحير
الناس في ذلك וָאֲבָרֵךְ בָּרוֹךְ אֶתְכֶם مصدر يمكن ان يكون حقه
التشديد لولا الرا من بنية ויברך فيكون وزنه יסר יסרני יה وهو
الاقرب ويمكن ان يكون مصدر فعل خفيف وزن שמור השמרון ومثله
ארו ארור ישביה مصدر ايضا وكذلك שמוע אשמע مصدر وزن
ברוך وשמור وانما احتيج لحركة واو المد في שמוע علي حكم

ניחוח שחוח واشباهها لاجل الاحرف الحلقية كما بينا ذلك في اول الكتاب וְאֶשְׁלַח לִפְנֵיכֶם אֶת הַצִּרְעָה قيل انه حيوان طاير مسموم من جنس الزنابير والחכמים זל يسمو الزنابير كذلك דבש צרעים وقيل فنا ووبا وقيل مرض اكال مقرح من جنس الجذام المتقرح تتساقط منه الاعضا فيهلك الانسان بتهرى اعصابه واعضاه والاقرب عندى انه الهيبة والزمع الذى اوقعه في قلوبهم فانكسرو به يشتق من לֹא תערצון ולא תיראון מהם على طريق تقلب الاحرف وهو معني قوله تع את אימתי אשלח לפניך וְאֶתֵּן לָכֶם אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא יְגַעְתֶּם בָּהּ يريد יגעתם مثل בניחם لكونه لما كان يخاطب الشعب جاز ذلك او انه مثل שני האנשים ותצפנו كما بينا וְעַתָּה יִרְאוּ אֶת יְיָ מثل יראו את יוי קדשיו وحقهما יראו بחרק تحت اليود واسكان الرا وتحريك الالف بשורק وزن שפכו לפניו לבבכם لكن الانوا الالف واسقطوها من اللفظ وابقوها في الخط لتدل على الاصل فجرى مجرى ذوات الها اعني בנו קנו وقيل ان ذلك لانه خشي من التباسه بיראו الذى هو مستقبل من معني ראה فغيرو حركته للانفصال بين المعنيين אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן مكتوب בעבר ضد المتقدم الذى يقرا בעבר وهو مكتوب מעבר وذلك لان الوجهين جايزين לֹא תוּכְלוּ לַעֲבֹד אֶת יְיָ כִּי אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא هذا التكثير في אלהים קדשים تعظيم لا تكثير عدد ومثله את אשר כבר עשוהו ישמח ישראל בעשיו אם אדניו יתן לו אשה אלהים ראיתי עלים מן הארץ كما بينا وقو לא תוכלו לעבוד וג׳ ليس جزم حتم وانما هو بمعني ان عبادة الله تع ليست كعبادة الاصنام الذى يمكن معها كل قبيح لقنعهم بالركوع والسجود فقط واما عبادة الله فليس كذلك فانه شديد

العقاب عظيم التقصي لا يغفر الذنب الا بعد العقوبة او باثر التوبة الخالصة الحقيقة وهذا على سبيل التقريض لهم لئلا تزل اقدامهم في ترك طاعة الله הָסִירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם يحتمل انها اصنام فضة وذهب كسبوها من البلاد ومن الامم الذين ملكوهم وسبوهم وقتلوهم ويحتمل انه امرهم بحيث اذا كانو يعتقدوها مما تعلموه او سمعوه من الامم من طلسمات واستنبال روحانيات وتكهنات وساير ما نهت الشريعة عنه من ذلك باجمال مثل ולא תלכו בחקות הגוי وبتفصيل مثل מעונן ומנחש ומכשף וחובר وغير ذلك من سيرهم וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים لا يمكن ان يكتب في ספר התורה (cod. התורר) شي زايد على ما كتبه משה لقوله לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו فاذا البا في בספר بمعنى עם باضمار ויתנם اى كتبهم ووضعهم لزقه كما وضع משה ספר התורה لزق אלארון في قوله לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית יוי او يكون وضع هذا المكتوب على الحجار الذى نصبها ثم كما قال וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְקִימֶהָ שָּׁם תַּחַת הָאַלָּה אֲשֶׁר בְּמִקְדַּשׁ יְיָ وهذه الאלה المذكورة قيل انها شجرة وانه مثل אלון ולבנה واندغم فيه الساكن الذى في תחת האלה ولا اعلم ما معنى هذه الشجرة في المקדש وخاصة مع تحريم الشرع ذلك לא תטע לך אשרה כל עץ וג׳ لان هذا كان من جملة سير עובדי עבודה זרה فما اظن אלה ههنا الا قنطرة وشبهها مثل אליו ותימוריו (sic) ولعلها شبه حنية او قنطرة مقنطرة في القبلة شبه الهيكل الذى يوضع فيه ספרי תורות وا[ن] لم يكن هكذا فلا اعلم له معنى הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה בָּנוּ לְעֵדָה لطول مدة الاحجار وبطو تحللها

وفسادها لان صورتها قريبة من صورة الاستقص الاصلي الذى اليه
ينتحلل ما يتحلل وهو الارض ولذلك ايضا اشهد السماوات والارض
في قو העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ وكذلك האזינו
השמים וג׳ لان هذه ثابتة موجودة في كل جيل وجيل لذلك قال
هنا כִּי הִוא שָׁמְעָה אֵת כָּל אִמְרֵי יְיָ אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהָיְתָה בָכֶם לְעֵדָה
اى كما هي الان حاضرة معنا كذلك هي موجودة وحاضرة مع
الاجيال الاتية والازمان المستانفة פֶּן תְּכַחֲשׁוּן בֵּאלֹהֵיכֶם تنكرون
ربوبيته وتجحدون اياته בְּתִמְנַת סֶרַח سيتكرر هذا في
ספר שפטים وقيل هناك בתמנת חרס (cod. סרח) وهما سوا بتقليب
الاحرف كما تقدم מִצְּפוֹן לְהַר גָּעַשׁ هو مثل רעש كما اسمي
البرق ברק وבזק اعني כמראה הבזק ولعل هذا الجبل كان حصلت
فيه زلزلة وفسختنه او شقت منه شي وبقي فيه علامته فكان
يسمي بذلك العرض ال[ـ]عرض له وقد قيل ותגעש ותרעש הארץ
وهو معني واحد בְּחֶלְקַת הַשָּׂדֶה قطعة ونصيب وתרגום
شرح חקלא وهو مقلوب منه בְּמֵאָה קְשִׂיטָה فسر فيه ماية
نعجة وقيل دانق كما قالت الاوايل בכרכי הים קורין למעה
קשיטה לפרושי במאה קשיטה וַיִּהְיוּ לִבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה يريد ותהיה لان
الضمير عن שכם البلد نفسها او عن חלקת השדה المشتراة
من בני חמור אבי שכם وان كان ضمير ויהיו عن עצמות יוסף
المتقدمين الذكر وهو بعيد فيكون تقديره
ויהיו בנחלת בני יוסף اى دفنو ثم في נחלתהם وبقيو ولم
ينقلو الي موضع اخر كما يقال انه نقل الي חברון וְאֶלְעָזָר
בֶּן אַהֲרֹן מֵת فعل ماض واصله מות بצרי تحت الواو لولا الاعتلال
لانه من باب فعل بצרי واسم الميت ايضا מת مثل الماضي
كما كان והדרתה (sic) פני זקן כי זקן יצחק الماضي אֲשֶׁר נָתַן
לוֹ حقه נתנה לו عن הגבעה المذكورة التي وقعت في

سهمه من الارض التي وعد الله ישראל بحوزها ووفي لهم
باجميع مواعيده الحسني كما قال لهم יהושע غ السش
לֹא נפל דבר אחד מכל הדברים הטובים אשר דבר יוי אלהיכם עליכם
فكذلك يثبت لنا ايضا ما اوعدنا به من اعادتنا الي اوطاننا
سارين بمغوثته فرحين بنصرته كقوله تغ ופדוי (*sic*) יוי ישובון ובאו ציון
ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה

כמל ספר יהושע בעזרת שדי

TYPIS EXPRESSERUNT ROSENTHAL EIUSQUE SOC.

על

ידיה ממא אוגב אלעטב לשר אלולים אחתיאגה אלי אלאקרא
אלי אלגאל ושדה חתי יתחקק ענדהם מן אללה מטלע
אלגואיה מתחקק עלי אלהביאת מע אעתקאדהם אלי איסר
אלזלאת לאחדרו עלי אנפסהם מן מתלהא לאן קתלה
עלי אלגור לאגל אקראר כאן בכמא כי אלזוהא מן דלך שי
אמר מא אלעלוקע אלגיר עליהם כאן מתפאק לא עלהם
בגרס תקדם מנה   אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי   חקיקה
מהל

מהל וגס אמנה אחותי בת אבי הוא והו מן אלאמונה,
או מן ומנה מסתעמלה עקיב כל ברכה וכל דעא וטלבה אמן
ותכון איצא במעני תבאת ודואם מתל ונאמן ביתך וממלכתך
זנה ונקרב בעלהבית מעל מסתאנף בבכול אלואו
וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי   כאיהן שרח קולה מן
קול אלמרון תם עאד בין חבאיה קול עכן נפסה בקולה
וארא בשאלל והו מכתוב ואראה בשל עלי אלאצל מן ראה
בחרף אלהא תכפיף וקד נאדר   אַדֶּרֶת שִׁנְעָר

Tanchumi commentar: ad Jos. 7, 19-21.